

AZ ENYHÜLET LOCSOGÁSA

Marieke Lucas Rijneveld: *Az este kín*

Az *este kín* (eredeti címe: *De avond is ongemak*) úgy van megírva, hogy érezze magát kényelmetlenül az olvasó – ugyanakkor nagy kérdés, hogy szükségképp olvashatatlanak is kellett-e lennie. Ha ugyanis a megformálást tekintjük elsődlegesnek, akkor nehéz elvonatkoztatni attól, hogy a könyv úgyszólván tüntet az olvashatatlanságával. A gyerekperspektíva ügyetlen és következtelen használata, az erőltetett hasonlatok halmozása, az információmozgás adagolásának sutasága, a fals hangütés (és még sorolhatnám)¹ akkor is zavarba ejtő, ha nyilván senkinek sem jutna eszébe az arányos kifejezést, az egyértelműséget vagy a világosságot számon kérni ezen a rettenetes dolgokról szólni kívánó, érzékeny témák egész sorát – gyerekkori trauma, vidéki rögválóság, szigorú vallásos környezetben nevelkedés, a test és a testiség felfedezése, holokauszt, pedofília – felvonultató regényen (ha ugyan regény). Valamelyest könnyebb elfogadni a könyvet, ha szem előtt tartjuk, hogy a kifejezni vágyás, a kényszeres mondani akarás, a meg- vagy átélt tapasztalatokon való túllépés szándéka hívta életre, vagyis ha traumafeldolgozásként olvassuk.

A történet egy Groningen környéki gazdaságban játszódik a kétezres évek elején, itt él a főszereplő-narrátor, Jas, egy szigorú református család harmadik gyereke.² Jas tízéves, amikor nem sokkal karácsony előtt idősebb bátyja alatt egy korcsolyaversenyen beszakad a jég. A kislány önmagát vádolja a haláláért: úgy érzi, nem búcsúzott el tőle. Még jobban bántja, hogy a kérdéses napon azt kívánta magában, inkább a bátyja haljon meg, mint a kedvenc nyuszija, amit anyjuk karácsonyi ételnek kíván elkészíteni (az emberi és az állati között folyamatosan elmosódik a határ a szereplők tudatában, illetve a könyv világában³); ráadásul később kiderül, látta, hogy a bátyja nem viszi magával a jégre merészkedők kötelező mentőeszközét, a jégtüskét, de nem szólt (talán túlságosan is meg van támogatva, hogy bűntudatot kell éreznie – már ha ezek nem mind valóságos elemek a könyvben). Afelett már elsiklik a kislány, hogy hozzá hasonlóan a szüleit is kínozhatja az önvád: nem mennek el megnézni a

¹ Csak egy példa: beszéde közben a kislány hosszú-hosszú szakaszokat idéz a régies nyelvezetű Bibliából (vagy a szerző próbálja így kizökkenteni az olvasót? Érzésem szerint átgondolatlanság lehet).

² Talán meg lehetett volna kockáztatni, hogy Kabát legyen a kislány neve a magyar változatban is – ennek hiányában a magyar olvasó aligha jön rá, hogy a gúnyneven vagy ragadványneven szerepel (mindenesetre így nevezi, így tartja számon magát, és mások is így gondolnak rá). A tragédia után egy pillanatra sem veszi le egyre fakuló és foszladozó piros kabátját.

³ Egy elejtett megjegyzésből például megtudjuk, hogy a kislány anyja megállás nélkül rág(ózik).

Fordította Wekerle Szabolcs

Scolar Kiadó

Budapest, 2021

288 oldal, 4775 Ft

versenyt, mert sürgős teendő adódik az állatok körül – talán ennek büntetése lesz később a környékbeli gazdaságokat sújtó „bibliai csapás”, a száj- és körömfájás-járvány? Ilyen környezetben Jasjének és testvéreinek valószínűleg eleve keservesebb gyerekkora lenne, a tragédia nélkül is, mintha „átlagos” családba születtek volna. Rideg és szűkös – ha nem is szegényes – környezetben élnek.⁴ Nagyon nehéz úgy lázadniuk a vallás ellen, hogy az ne zavarja meg a szüleikhez fűződő viszonyukat, és viszont. Neveltetésük és életformájuk miatt kilógnak a kortársaik közül. Szoros közelségben élnek, igénylik egymást, de szenvednek is az összefüggéstől; néha szeretnék kizárni magukat a szinte már fizikai kint jelentő közönségből – emiatt aztán furdalja őket a lelkiismeret. A haláleset katalizálja a család életét. A veszteségre mindkét szülő a maga módján reagál. Az anya véstesen fogyni kezd, árnyék-létre ítéli magát, az apa a korábnál is riasztóbb mogorvasággal és még sűrűbb parancsolgatással próbálja leplezni a meghasonlottságát. A gondoskodás, a szeretetleli odafordulás – egyáltalán a szülői jelenlét – hiányát megszenvedő, zavarodott, tanácstalan gyerekek vallási indíttatású fantáziákban keresik a feszültséget és a feloldást, büntetik magukat és egymást. Egyre szadistább játékokba feledkezve kísérleteznek a nemiségükkel, és „fedezik fel” egymás testét. Ezeket az egyébként markáns holland irodalmi hagyományokat folytató részeket végképp hiteltelennek éreztem a könyvben.

A könyv három részre tagolódik. Az első különvált a másik kettőtől: ebben a főszereplő-narrátor múlt időben meséli el annak a napnak a történetét, amikor az idősebb bátyja meghalt, illetve a temetésig tartó rövid időszak eseményeit, úgy, hogy közben a szöveg többé-kevésbé hagyományos módon bevezeti az olvasót a család életébe – vagyis *Az este kín* úgy indul, mint a gyerekperspektívát alkalmazó és gyakran úgyszintén traumatikus élményeket feldolgozó könyvek többsége. Az első részből nem tudjuk meg, hogy milyen idős lehet a beszélő, aki visszaemlékezik tízéves korára, ezért elfogadjuk, hogy bonyolult szerkezeteket és nehéz szavakat használ, illetve olyasmiről is hírt ad, amit a történet idején nem érzékelhetett, akkori eszével aligha tudhatott. Hogy egy másik holland példát említsek, *Fuldokló* című szép könyvében Gerhard Durlacher úgy oldja fel a gyerekperspektíva és a gyereknyelv jelentette ellentmondásokat, hogy egy másik olvasatot is felkínál a kisfiú beszámolóján kívül: a szöveget a felnőttkori pszichoanalitikus ülések hatására feltöltő emlékek soraként is érthetjük. *Az este kín* második és harmadik részében a szerző felrúgja ezt a paktumot, jelen időre vált, majd – meglehetősen elcsépelet fogással – végképp ellehetetleníti az első fejezetben kínált olvasási stratégiát: a könyv végén az immár tizenkét éves beszélő arról tudósít, hogy rituális öngyilkosságot követ el. A második résztől kezdődően a kislány nyelve és ezzel sajnos a könyv nyelvezete is zavarossá válik, egymást érik a többnyire fájdalmasan rossz hasonlatok és szójátékok – az első részben még természetesebbek voltak Jas szóképei, sokkal inkább a valóságból táplálkoztak és konkrét dolgokhoz tapadtak (és itt már az olyan szavak használata is elidegenítően hat, mint például a bigott,⁵ a sperma vagy – csak a magyarban – a gribedli⁶). A kislány hasonlataiból, képeiből néha mintha hiányozna valami, máskor az ok és okozat felcserélésén alapulnak, „rövidre vannak zárva”: „a varjak

⁴ Érdekes, sőt meglepő volt olvasni, hogy mi mindent beengednek a házba vagy megtűrnek otthon a szülők, a legótól a kólán keresztül a képregényekig – feltűnő viszont, hogy Jasjének végig két olvasmánya van csupán, a régies református Biblia és a természetismeret-tankönyv (néhány mesét emleget még).

⁵ A holland „... van de zware kant” kifejezés eredetiben valójában nem bigottat jelent, hanem szigorúan vallásost, semmi negatív felhangja (lásd *zware kerk*).

⁶ Itt az eredetiben „juskuiltje in de wang” szerepel. A juskuiltje a holland nemzeti ételnek számító stamppotban – krumpli-püré kellel vagy káposztával összekeverve, többnyire kolbásszal tálalva – a mártásnak szolgáló mélyedés, vagyis ez is egyike a kislány jellegzetes metaforáinak: az étkezésből vett kép, az arc mint táj, mint kvázi természeti képződmény. A juskuiltje, de a stamppot is ismeretlen nálunk, a fordítónak ki kellett találnia valamit; jobb híján egyszerűen nevén nevezte a dolgot.

fekete szeme úgy fúródik apa mellkasába, mint a jégeső”; „az oldalra fekszem, hogy még lássam anya arcát. Kék csíkos takarómon át mintha fényévekre lenne, valahol a tó túlsópartján, teste vékony, mint a vízyitóké, ami belefagyott anya bánatának lékébe”; „Hij drinkt zijn koffie zwart, ik mijn limonade donker”, a magyarban: „Feketén issza a kávé, én sötéten a limonádémat” (rossz szójáték, vagy sűrű a limonádé?); „Nyomasztó gondolat, hogy jórészt a mi kezünkben van mások halála, legyen az a kéz, mint az enyém, akármilyen kicsi; egy kéz, akár a vakolókánál, építhet, de, ha az éles felét használjuk, miszlikbe is apríthat dolgokat” (sajnos a kéznek nincs éles fele...); „A szeme semmit sem árul el. Nincs benne légbuborék, ami vízszintben tartaná, mert csontszáraz” (az üres tekintetért felelős szembogár és a légbuborék összejátszatása akár még jó is lehetne, a hasonlat mégis elhibázott: a vízmérték segít megállapítani, hogy valami vízszintes-e vagy sem, ebben segít a légbuborék). Szemben az első résszel, a második és a harmadik nagy egység fejezeteiben mintha már nem pontos időrendben szerepelnének az események – már amennyire ez az évszakokra vagy a hőmérsékletre vonatkozó utalásokból kikövetkeztethető –, ráadásul néha gyors egymásutánban követik egymást, máskor viszont mintha több idő telne el két fejezet között (az első részben tízéves, a második rész tizenkettedik fejezetében, a könyv felénél már tizenkét éves a kislány). Jas reflexiói összeszedetlenek és csapongók. Egy kislányt hallgathatunk, aki ki akar tűnni az okosságaival, vagy egyszerűen csak szeretné kiönteni a szívét valakinek, bátortást keres – közönséget, más hallgatósága nem lévén, a megcsónkított – altestüktől megfosztott – babák vagy a varangyok gyülekezete. Rijneveld a folytonos elkalandozással próbálja megteremtteni az érzelmileg vezérelt gyermeki gondolkodás képzetét. A kislány az önvád és a világmegváltó szépelgés két véglete között hanyódit. Öntudatlanul is igyekszik ellendülni a valóságtól. Melodramatikussá szólami után szinte sohasem zökken vissza rögtön a valóságba, rendre egy testi vonás, testrészt vagy ruhadarab felé kalandoznak el a gondolatai – végtelen elvontságok váltakoznak parányiságokkal. És a bomlás, a nyálkásság, az izamós-ság vagy épp fordítva, a spródség, a szálkásság érzetét közvetíti minden.

A könyv poétikájához nyilvánvalóan hozzátartozik, hogy az olvasó érezze kellemetlenül, kényelmetlenül magát. A hevenyészettség, az odavettség is helyénvaló ebben a fikcióban, csak hogy ez azzal jár, hogy nem lehet különbséget tenni aközött, hogy valami rontott, roncstól, vagy rossz, elrontott-e.⁷ Az a paradox helyzet áll elő, hogy egy sok elemében ismerős világú és témájú, hagyományos, sőt, konvencionális művet (vagy inkább torzót) fed el az egyik legfőbb eszköze, a megmunkálatlanságból fakadó kuszaság.

A könyvben nyomokban látjuk, hogy a főszereplő kislány próbálja feldolgozni az őt ért traumát. Keresi a nyelvet, amelyen megszólalhat,⁸ mint mondja, azért, hogy kifejezhesse, „megtalálhassa önmagát” (kérdés, hogy egy ilyen szűk, bizonytalan és bezárkózó, elzárkózó én megértheti-e magát egyáltalán). A közös kultúra részét képező, elemi emberi tapasztalatokat hordozó történeteket hív segítségül, például a Háromkirályokét, és eleinte a segítő, aztán inkább a hős szerepével azonosulva próbálja összerendezni érzéseit és gondolatait, leginkább azáltal ismeri fel a helyzetét, hogy hol tart a mesében. Rijneveld mintegy folytatja és beteljesíti a valóságban félbemaradt, megrekedt feldolgozást, oly módon, hogy a fikcióban könyvbéli hasonmását elviszi egy végső, feloldó-betetűző cselekedetig. Halálra ítéli magát, ugyanarra a halálnemre, amit az idősebb bátyja halt, és szimbolikusan a testvéreit is magával viszi a „túlso partra”. El tudom fogadni, hogy Rijneveld, még mindig a traumafeldolgozás eszközeként, a megosztás, a közlés mellett döntött, abban viszont már nem vagyok biztos, hogy tovább szabad-e adni egy ennyire felemásan „feldolgozott”, rettenetes traumát.

⁷ Az emberekkel folytatott párbeszédnek egészen élettelenül konganak; talán a főszereplő dialógusképtelenségét hivatottak kifejezni?

⁸ Próbálkozásai egyébként erősen emlékeztetnek nagymamájának és anyjának a nyelvhasználatára, és az olyan, talán kedvesnek szánt, de traumatizáló szülői fenyegetések is hatnak rá, mint: „Szállj ki a kádból, különben megvízkövesedsz!”

Teljesen megértem, hogy a fordító nem igazán érezte magáénak a szöveget, és inkább csak túl akart lenni rajta. Wekerle Szabolcs már sokszor bizonyította tehetségét – mestere annak, hogyan lehet a legszükségesebb átváltási műveletekre szorítkozva visszaadni az eredetit –, ez a munkája azonban vitatható: néhány dolgot félreolvasott, és viszonylag sok esetben a könnyebb utat választotta.

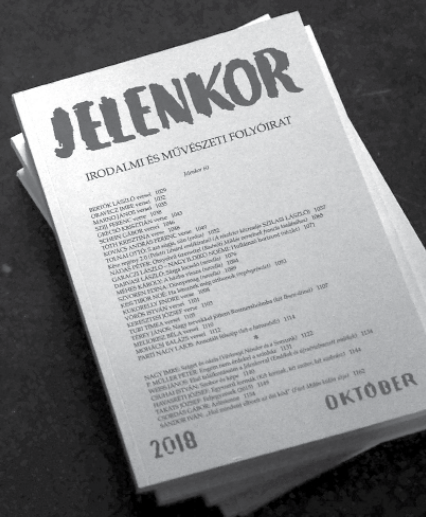
„[...] de a tanítóm mindenesetre végleg feladta a reményt, hogy valaha is megtanulok számolni, és hogy a fogalmazásaim valaha is hófehérek lesznek, egyetlen piros aláhúzás nélkül” – olvashatjuk a magyar szövegben, az eredetiben viszont az áll: „in ieder geval had hij de hoop opgegeven dat ik ooit zou kunnen rekenen, dat ooit mijn schrift sneeuwwit zou zijn, zonder één rode streep”. Vagyis a sok aláhúzás is a számolásra vonatkozik: a „schrift” nem fogalmazás, hanem füzet. A kislány többször is utal rá, hogy gyenge matematikából, és a számtanfüzete tele van javítással (Rijneveld talán áthallásosnak is szánta ezeket a szakaszokat, a vörös vonalak a „hófehéren” a traumatikus élményt is idézhetik – nem igazán tudtam eldönteni). Jellemző egyébként a könyvre, hogy ezt csak mondja magáról az elbeszélő, a cselekménybe azonban nem épül be ez az elem sem, egyszer sem lesz jelentősége annak, hogy gondja lenne a számokkal, a számolással.

Vitatható megoldások is vannak a fordításban bőven. Például: „Er zijn mensen waar de glimlach altijd zichtbaar blijft, ook als ze verdrietig zijn. Daarvan kunnen de lijnen niet meer uitgegumd worden. Bij vader en moeder is het andersom. Zij zien er ook verdrietig uit als ze glimlachen, alsof iemand een geodriehoek naast de mondhoeken heeft gelegd en vanaf daar twee schuine lijnen naar beneden heeft getrokken.” – „Vannak emberek, akik mindig mosolyognak, akkor is, ha nyomja a szívüket valami. Az ilyen mosoly arcba mélyedő vonalai letörölhetetlenek. Apánál és anyánál pont fordítva van. Ők akkor is szomorúnak tűnnek, ha mosolyognak, mintha valaki háromszögvonalzót helyezett volna a szájuk sarkába, és két ferde vonalat húzott volna belőlük a föld irányába.” Az eredetiben arról van szó, hogy egyesek arcán akkor is ott van – „látható” – a mosoly, ha történetesen szomorúak, nem pedig arról, hogy vannak, akik mindig mosolyognak. A fordításban nemegyszer elhalványul, hogy a kislány honnan veszi metaforáinak elemeit. Ebben a részletben fontos, hogy az iskolás beszél, „vonalakról” van szó, melyeket nem lehet „le- vagy kiradírozni”; ráadásul az eredetiben „geodriehoek” szerepel, nem egyszerű vonalzó, hanem kihajtható (?) szögvonalzó, szögmérős vonalzó; így az asszociáció is jobban érthető.

A választott regiszterrel is vannak gondok: „Tudni kell ugyanis, hogy az ember – bocs, a varangy – mely képességeit hasznosítja, és hogyan. Tudom, hogy jók vagytok légyfogásban meg a pázásban. Utóbbiban nem értem, mi a jó, de nyakra-főre csináljátok, tehát valami van benne.” „Az ember – bocs, a varangy” a fordító kínos betoldása, a „nyakra-főre” helyett az irodalmias, ma már csak igényes az igényes nyelvhasználók által alkalmazott „aldoor” (szüntelen) áll az eredetiben. „Je moet namelijk wel weten wat je wil benutten en hoe je dat wil doen. Ik weet dat jullie goed zijn in het vangen van vliegen en in paren. Dat laatste vind ik vreemd gedoe, maar jullie goed doen het aldoor.” A szóválasztás máshol is megkérdőjelezhető. Elég sokszor előfordul, hogy valami elvész a fordításban, például: „Vader en moeder zien onze tics niet”. – „Apának és anyának nem tűnnek fel a hóbortjaink”. A „tic” az tik, mindenesetre a kényszeresség hiányzik a megbocsátó magyar „hóbort” szóból. Ezt megelőzően Jas arról beszél, a bátyja kényszeresen nyúlkál az apjukhoz, így próbálva meggyőződni a létezéséről, és annak leírásával folytatja, hogy elalvás előtt a húga ritmikusan veri a fejét az ágyba...

Súlyos, nyelvilag és stílusban is bonyolult – és nagyon problematikus – szövegről lévén szó, a fordító megérdemelte volna, hogy kontrollszerkesztő segítse a munkáját, illetve hogy figyelmesebb vagy szigorúbb szerkesztőt kapjon.

PRINT

ELŐFIZETÉSI AKCIÓ – TAVALYI ÁRAKON

A Jelenkor folyóirat a 2022-es évre is az előző évi áron fizethető elő. A lap így félfévre 5940, egész évre 10 890 forintba kerül.

WEB

JELENKOR.PDF HAVI 500 FORINT AZ IRODALOMÉRT

A Jelenkor folyóirat PDF-formátumban is megvásárolható, lapszámonként mindössze 500 forintért. Sőt, aki a teljes 2022-es évre előfizet, kedvezményes áron, 5000 forintért hozzájut a folyóirat egész évfolyamához.

MAGIC GROUP

nyomdai
ötletek

SZERETÜNK NYOMTATNI!

Teljeskörű nyomdai, reklámpari tervezés és kivitelezés

Új szolgáltatásaink:

- > Síkágys tábla (3x2 m-ig) és tekerceses UV-nyomtatás
- > Digitális vágás, stancolás, marás és gravírozás (3x2 m-ig)
  - > Óriásformátumú nyomtatás és konfekcionálás
  - > Belsőépítészeti és dekorációs nyomtatás

ZSOLNAY
KULTURÁLIS
NEGYED

A pécsi Zsolnay Negyed nem alszik téli álmot!

Élje át a téli varázslatot, melyhez a **Zsolnay Negyed Vendégháza** ideális kiindulópont!

Téli Varázs Pécsett:

- 2 éjszaka szállás a Zsolnay Vendégház apartmanjában, bővített kontinentális reggelivel
- Zsolnay jegy, mely 2 napig érvényes a negyed valamennyi kiállítására
- Érkezéskor kávé/tea bekészítés
- Fejenként 1 csésze forró csokoládé a Csoko-Láda kézműves csokoládéboltban
- Wifi használat
- Zárt, kamerával őrzött parkolóház használata

27.700 Ft / fő / 2 éjszaka +IFA ártól

Az ajánlat 2022. február 28-ig érvényes.

Foglalás és recepció:
hétfő – vasárnap 08.00–17.00
Tel.: +36 30 195 2095
E-mail: vendeghaz@zsn.hu
zsolnayvendeghaz.hu

AutóCity

